

Croatica XXI (1990) — 33 Zagreb

Izvorni znanstveni članak

Branka Brlenić-Vujić

LJEPOTA TUGE

UDK 886.2 — Frangeš

Romanist i europejac po temeljnoj formaciji, kroatist po dosegnutoj vokaciji i povijesnoj prosudbi, profesor Ivo Frangeš, osobnog, nacionalnog i općeljudskog nadahnuća, nâdaje se ljepotom jezikoslovlja. Duboki doživljaj ljepote tuge na primjeru Tinove i Vidrićeve lirike završni je akord Frangešove auto-poetike u obrani poetskog jezika, osobnog i nacionalnog integriteta.

Ivo Frangeš:

Tinova provansa (o nekim staroeuropskim komponentama rane lirike Tina Ujevića), »Croatica«, Godište VII, sv. 7—8, Zagreb 1976;

Ljepota tuge. Uz Vidrićevu pjesmu »Mrtvac«, »Umjetnost riječi«, XXXIV, br. 1, Zagreb, siječanj-ožujak 1990.

»S'egli è dolore alcun quanto il mio grave?«

(Dante, *Vita Nuova*)

Parafrazirajući Danteove stihove iz naslovljenog eseja Frangeša o Tinu, a potom esej o Vidriću, on nam otkriva u svojim tekstovima i poneku crtu vlastita lica. Frangeš piše sebe u njima, tragajući proustovski za izgubljenim likom čitatelja. Poput odslika u zrcalu, javlja se tekst kojeg gledamo kao nešto što nije stvoreno da bi bilo viđeno nego da bi vidjelo, ne da bi bilo čitano nego da bi samo čitalo. Što se to vidrićevski u Frangešu zaustavilo? Što znači tinovska »svijest o sveobuhvatnosti vlastitog bola, o potrebi njegova izražavanja«?

Što je to u prostoru što izaziva ljepotu tuge u pjesnika i njihova tumača? Po čemu su pjesnici, jedni stihom drugi stilom, i osobnog i nacionalnog i općeljudskog nadahnuća: od onih kojima je domovina u poetskom jeziku.

Frangeš će zapisati: »Svega života Vidrić kao da je, zapravo, pjevao jednu pjesmu. Točnije privlačila ga je jedna vrsta motiva.«

A za Tina će upozoriti: »Ako je ljubav Svetinja ... stoga tu postojanost osjećaja, ljubav zapravo, i možemo objasniti jedino onim što Tin zove neostvarenim, nedokučenim željama. Postojana kao bol i patnja, kao služba i vjernost, ljubav je Tinova najkristalnija erotika hrvatske lirike.«

Po Frangešu »Tinova koncepcija žene zapravo je kontaminacija Beatrice i Laure, žene koja je čista apstrakcija, filozofska ideja i žene koja ima obilježja realnosti, ali se u realnost ne konstituira«. Voljena žena nije imenovana, ima bezbroj imena, da bi ostala:

»Božanska žena gospa nepoznata«,

da joj pjesnik, ali i njegov tumač, rekne:

»I preklinjem te: Nepoznata reci,
kakva te tuga iz daljine draga,
i još mi reci, gdje si, što si ko si?«

(Tin Ujević, *Kolajna*)

Potom je asocijativno i slikovno je vidljivo iz malog kvadrata Csikosevog likovnog dizajna Vidrićevih *Pjesama* iz 1907. godine.

Pored bijelog kipića pojavljuje se poetski lik ženskog portreta s profinjanim grafizmom kose i sentimentalnim izrazom mladenačkog lica. Profinjena izražajna linija koja svojom diskretnom i rafiniranom stilizacijom sugestivno dočarava emotivnu atmosferu i psihološke nijanse Vidrićeve, ali i Tinove lirike. Prosanjana forma u malom kvadratu ženskog portreta idealizirano lijepe mladolike žene, kojoj se okreće pjesnik gledajući u svoj unutrašnji prostor tuge i bola, ali i čežnje za nepoznatim daljinama uokvirene slike. Pjesnik će zapisati:

Pusti da divni
sanak dosnivam.

(Vidrić, *Na Nilu*)

Sjeta postaje plemenitom pratiljom ljepote, a sanjarske oči izražavaju nedorečenu čežnju i poniranje u svjetove vlastite duše. Ispunjavajući svoje stihove životom i privrženošću mladosti, pjesnici su u ljepoti tuge pjevali poput Orfeja čežnju za svijetom klasične harmonije transkulturalnog mediteranstva. Pripadajući istoj baštini europskog humanizma i pjesnici i njihov čitatelj i tumač Frangeš prosanjanom formom »kristalno jasne vizije svijeta, klasičnom čistoćom i skladnošću suprotstavlja disonantne elemente nesklada. Svijetli tonovi, kao pjesnička čežnja Vidrićeva i tamna kao slutnja patnje...«

Tuga i bol postaju bitnim čimbenicima samog svijeta, a pjesma pojavni oblik. Pozornicom događaja u Tina i Vidrića postaje cio svijet, koji će Frangeš naznačiti metafizičkom dimenzijom »beskrajne zemlje i beskrajnog neba, beskrajnom tišinom i beskrajnim vremenom: od prapočetka do trenutka pjesme, i od pjesme — dalje«. (*Mrtvac*). Glede potomjeg, po tumaču pjesnika Vidrića, i *Jutro* u sjaju jutarnje zvijezde osvjetljuje mitski svijet u zoru europske kulture i umjetnosti, čije je djetinjstvo u antici, a *Dva pejzaža* mogu se čitati i kao pjesma o nostalgiji ljudske duše pred tajanstvenim ritmom beskonačnosti univerzalnog prostora. A u poeziji Tina Ujevića Frangeš gleda »dramatični susret s trubadurskom Provansom i s talijanskim Trecantom koji nije samo lektura. Čitamo knjige koje odjekuju glasom naše unutrašnjosti«.

Ontološka drama ljudskog kao pjesničkog subjekta i njegova vida postojanja počinje doživljajem prostora. Frangeš ga u Vidrića promišlja kao nesklad s prirodom i rasap, bilo da je on eksplicitan ili implicitan, ekspresivno dinamičan i patetičan ili uzdržan. Bol postaje nerazdvojan pratilac pjesnikovih zakoračaja u prostor, prerastajući ontološku konstantu, jer djeluje čak i onda kad se taj prvotni izvor emocije potpuno povuče iz vidna polja stvaralačkog subjekta. Otuda Vidrićevo prezentno naglašeno osjećanje ne-

sklada, koje će Frangeš iskazati kao »čudesni, psihički i koloristički kontrast: crno-tijelo, svijetlo-sjene, toplina (ljubav, zanos) — hladnoća (ravnodušnost, bol, tuga).

Crnom zemljom preoranom
Razlile se vode sjajne

(Vidrić, *Mrtvac*)

Poetski lik Csikosevog ženskog portreta u malom kvadratu naslovne strane Vidrićevih *Pjesama* ujedno je i slika unutrašnjeg prostora pjesnika i njihova tumača, koja ne predstavlja samo sliku nego je slika te slike. Ako pođemo od pretpostavke da je unutrašnja povijest čovjeka, povijest njegove sveze sa svijetom i s drugima, onda se sučeljavamo s jednom cjelinom značenja, neprekinutom širokom melodijom koja je ujedno život i djelo, sudbina i izraz, život koji poprima vrijednost izraza i djelo koje poprima vrijednost sudbine, kao »smisao naše egzistencije«. Pojavljuje se slika u slici, zemaljsko i nebesko, kromatika tame i svjetla u pjesnicima koji se nalaze u samom tom prostoru.

Ukraj žrtve utrnute
oboreni starac spava.

U nebo mu gleda glava —

(Vidrić, *Mrtvac*)

Frangeš će zapisati: »Živimo svoj život, sa svojim snovima i željama, a onda nas, kao iz zasjede, zaskače smrt; možda čak i u času kad smo već priznali svoju nemoć, odrekli se odupiranja i htjeli prihvatiti upornu nesklonost sudbine.« U »obratnoj perspektivi« svog odslika pjesnici se udaljuju autoironijom od vlastite sjete i bola, poručujući jezikom svog tumača: »Bolje je svoj život živjeti po vlastitoj mjeri, bez ulagivanja, jer silnoj ruci koja njime gospoduje mnogo je više stalo do vlastite moći negoli do naše pojedinačne sreće.«

Traganje za poetskim kao estetski vrijednim u Tina, Vidrića i Frangeša jest traganje za životno bitnim, koje postaje sam stvaralački čin. Osmisliti ovaj svijet pjesmom znači obraniti se poetskim jezikom.

Što je to u prostoru što izaziva bol pjesnika i njihova tumača? S jedne strane to je praznina koja ništi sve spoznajno-opažajne točke oslonca, a s druge strane, to je mogućnost izlaska iz beskrajnog prostora zemlje i neba, beskrajne tišine i beskrajnog vremena, pa makar to bilo u ljepoti tuge.

Poetski lik Csikosevog ženskog portreta u malom kvadratu naslovne strane Vidrićevih *Pjesama* zaustavljen u secesionističkoj sti-

lizaciji ljepote tuge, redukcionistički je u odnosu na unutrašnji sadržaj i može se prikazati kao tekst u tekstu. Kao da ulazimo u sliku Csikoseve naslovne strane, unutar koje naš pogled slijedi tvorbu mikrosvijeta unutrašnjeg Tinova i Vidrićeva pogleda. I kao da se samim tim pjesnik nalazi s onu stranu slike u malom kvadratu u »obratnoj perspektivi« odlika zrcala, iza kojeg se tinovski i vidrićevski zaustavio Frangeš. Duboki doživljaj ljepote tuge završni je akord autopoeitike u obrani poetskog jezika i imanentne težnje harmoniziranja disonantnosti u zajedništvu imaginativne strukture asocijativnih krugova univerzalnog transkulturalnog mediteranstva srednjovjekovne Europe, čiju zoru i novo doba moderne osvjetljava mitski svijet antičke.

SUMMARY

THE BEAUTY OF SADNESS

Specialist in Romance languages and literatures, and European according to thorough formation, Croatian according to the reached vocation and historic judgment, professor Ivo Frangeš, with personal, national and humanitarian inspiration, states himself with the beauty of language.

Deep experience of the beauty of sadness, on the example of Tin Ujević's and Vidrić's lyrics is the final piece-work of the autopoeitics of Frangeš, in his defence of poetical language, personal and national integrity.